

WŁADYSŁAW MISIUNA
Komisja Planowania
przy Radzie Ministrów

WPLYW DOCHODÓW LUDNOŚCI I CEN NA POZIOM I ZMIANY W SPOŻYCIU ARTYKUŁÓW ROLNYCH

W analizie i ocenach osiągniętego poziomu i zmian w spożyciu artykułów rolnych istotnym elementem jest ustalenie czynników, które ten poziom i zmiany określiły. Kolejną czynnością będzie zbadanie wpływu tych czynników na osiągnięty poziom i zmiany w spożyciu artykułów rolnych. Tego rodzaju analiza powinna odpowiedzieć na następujące pytania: 1) jakie czynniki ukształtowały aktualny poziom spożycia?, 2) jakie czynniki miały wpływ na zauważone zmiany w spożyciu?, 3) które czynniki i w jakim stopniu mogą wpływać na dalsze zmiany w spożyciu?

Badania prowadzone w Polsce i innych krajach wskazują, że na osiągnięty poziom i zmiany w spożyciu artykułów rolnych posiadają wpływ: 1) zaopatrzenie rynku, w wyniku produkcji własnej i importu, 2) dochody ludności i ceny na produkty rolne, 3) upodobania i nawyki konsumentów. Oczywiście są to tylko najważniejsze spośród wielu jeszcze innych czynników, które wpływają na te zmiany. Pomijamy tu np. bardzo istotny wpływ, jaki posiadają na spożycie artykułów rolnych, zaopatrzenie rynku w artykuły przemysłowe lub proporcje cen artykułów rolnych, przemysłowych i usług.

Najbardziej chyba bezsporny i łatwy jest do określenia wpływ produkcji oraz importu na poziom i zmiany w spożyciu artykułów rolnych. Inaczej przedstawia się sprawa z wpływem dochodów oraz cen. Są one bowiem istotnym elementem polityki ekonomicznej, która musi się zmieniać zależnie od warunków i realizowanych zadań gospodarczych. W niniejszym artykule pominiemy sprawy związane z wpływem produkcji na osiągnięty poziom i zmiany w spożyciu artykułów rolnych w Polsce. Ograniczymy się jedynie do przedstawienia wpływu dochodów ludności i cen. Zastrzegamy się, że chodzi nam jedynie o zasygnalizowanie problemów, w oparciu o dostępne materiały masowej statystyki i postulowanie przeprowadzenia szczegółowych badań w tym zakresie.

Uwagi o niektórych aspektach osiągniętego poziomu spożycia artykułów rolnych w Polsce

Podstawowym miernikiem poziomu spożycia jest przede wszystkim wskaźnik spożycia poszczególnych artykułów rolnych w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Tym też wskaźnikiem posłużymy się dla ogólniej-

Tabela 1

Aktualny poziom spożycia żywności w przeliczeniu na 1 mieszkańca ludności rolniczej i nierolniczej wg różnych źródeł

Wyszczególnienie	Jednostka miary	Szacunek 1960 r. Zakład Planów Perspektywicznych	W/g GUS w 1958 r.	W/g GUS w 1957 r.	W/g Żekońskiego w 1957 r.	W/g Łosia — średnia ważona w 1957 r. z badań z rachunkowości b)	Spożycie ludności w 1957 r.		W/g GUS przeciętnie za lata 1955—57
							robotniczej w/g badań budżetów rodzinnych	rolniczej w/g M. Czer-niewskiej	
Zboże w przeliczeniu na przetwory	kg	142	141,6	154,4	145	133,5	99,8	161,0	157,3
Mięso i tłuszcze zwierzęce a)	„	„	47,8	46,6	51,0	47,8	58,4	39,0	43,8
w tym tłuszcze wieprzowe „	„	„	7,4	7,2	„	11,1	12,4	10,0	6,8
Mleko i przetwory w przeliczeniu na mleko	„	350	359,5	347,2	222	320,8	155,5	456,0	341,9
w tym masło „	„	„	5,0	5,1	5,2	5,9	6,0	5,9	5,0
Jaja	szt.	145	134	129	129	141	98	176	131,0
Cukier	kg	32,0	28,5	26,5	26,5	18,9	23,6	15,0	25,2

a) Dane: GUS nie uwzględniają mięsa końskiego, drobiu i dziczyzny. Wg Żekońskiego w 1957 r. z tego źródła pochodziło 4,4 kg mięsa w przeliczeniu na 1 mieszkańca.

b) Obliczenia W. Łosia — patrz Zeszyty Ekonomiki Rolnictwa i Planowania nr 16/ 1958, str. 39.

szej charakterystyki zagadnienia. Aktualnie w Polsce dysponujemy dużą różnorodnością danych z których przedstawiamy najistotniejsze (tab. 1).

Jak widać z tabeli istnieją różne poglądy nawet w stosunku do oceny wielkości poszczególnych wskaźników spożycia w jednym roku. Różnice te są najwidoczniejsze w odniesieniu do zboża i mleka, a wynikają niewątpliwie z różnic w ocenie bilansów rolniczych.

Dane tabeli 1 nie umożliwiają pełnej oceny poziomu aktualnego spożycia artykułów rolnych, lecz dają liczbową orientację tego poziomu w najbardziej podstawowym wskaźniku, jakim jest wskaźnik spożycia na 1 mieszkańca. Przy tym ograniczają obraz do kilku grup produktów. Tego rodzaju orientacja może stanowić punkt wyjścia dla naszej analizy. Analiza tych danych nasuwa następujące wnioski. Po pierwsze — wskazuje na różnice w ocenie poziomu spożycia poszczególnych produktów i zmusza do ostrożnego traktowania danych masowej statystyki. Po drugie — dane tabeli pochodzące z badań budżetów rodzinnych oraz badań spożycia na wsi, opartych o rachunkowość rolną IER, ankiety GUS, korespondentów GUS itp, źródła oraz próby ich uogólnienia dla całości danych ludności, z uwzględnieniem jej podziału na wieś i miasto — umożliwiają krytyczne ustosunkowanie się do danych GUS uzyskanych metodą bilansową. Po trzecie — dane te wskazują na istotne różnice występujące w spożyciu ludności rolniczej i robotniczej, a więc ludności zaopatrującej się z własnej produkcji i nie korzystającej z własnego zaopatrzenia.

Jak widać różnice w spożyciu artykułów rolnych ludności rolniczej i robotniczej występują we wszystkich produktach. Jeśli uwzględnić, że stanowiąca większość ludność wiejska przeważnie zaopatruje się z własnej produkcji, to nasuwa się stąd wiele wniosków dla planowania rozwoju produkcji i polityki ekonomicznej. Nas jednak interesuje w tym miejscu głównie ocena stanu istniejącego i wnioski w zakresie planowania rozwoju spożycia. W związku z tym przechodzimy do ocen w tym zakresie.

W ocenie aktualnego poziomu spożycia żywności posługujemy się najczęściej metodą porównań i analogii. Najprostszym kryterium oceny, ze względu na szczególne znaczenie spożycia żywności, które ma przede wszystkim na uwadze potrzeby fizjologiczne ludzi — jest porównanie osiągniętego poziomu spożycia z normami fizjologicznymi, ustalonymi dla ludności danego obszaru i czasu. Takimi normami dysponujemy dla Polski. Są to normy opracowane przez Zakład Higieny Żywnienia w Państwowym Zakładzie Higieny, pod kierunkiem A. Szczygła.

Uwzględniają one pełne zapotrzebowanie energetyczne w kaloriach, co jest założeniem odpowiadającym warunkom polskim a różnicują poziom spożycia według 4 norm¹ charakteryzujących ledwie wystarczający (A), dostateczny (B), dobry (C), i najlepszy (D) poziom żywienia z punktu widzenia potrzeb dla organizmu ludzkiego całego szeregu składników odżywczych.

W porównaniu tym przyjmujemy jedynie 2 poziomy — dostateczny i dobry (B i C) — tabela 2.

¹ A. Szczygieł. Podstawy Fizjologii Żywnienia. PZWL, Warszawa 1956.

Tabela 2

Porównanie aktualnego poziomu spożycia artykułów rolnych z teoretycznymi normami fizjologicznymi na poziomie B i C

Wyszczególnienie	Jednostka miary	Spożycie na 1 mieszkańca w 1959 r.	Procentowy stosunek spożycia osiągniętego w 1959 r. do poziomu	
			„B ”	„C”
Zboża w przeliczeniu				
na przetwory	kg	141,6 ^a	108,1	126,4
Ziemniaki	,	231,6 ^a	125,2	139,5
Mięso i ryby	”	43,9	134,3	110,9
Mleko i przetwory w przeliczeniu				
na mleko	ltr	350	.	.
Masło	kg	4,9	61,3	48,5
Jaja	szt	132	66,6	45,9
Tłuszcze	kg	9,1	91,9	95,8
Cukier	”	29,4	177,1	150,8

^a Rok 1958.

W świetle tego porównania wskaźniki spożycia można uszeregować następująco:

1) Dla ogółu ludności według wskaźnika GUS:

Poziom B bądź niżej	Poziom C bądź wyżej
Zboże (—)	Mleko (+)
Ziemniaki (—)	Mięso (—)
Warzywa i owoce (—)	Cukier (+)
Jaja (—)	
Masło (—)	
Inne tłuszcze (—)	

2) Dla ludności robotniczej według wskaźnika obliczonego na podstawie budżetów:

Poziom B bądź niżej	Poziom C bądź wyżej
Warzywa i owoce (—)	Zboże (+)
Jaja (—)	Ziemniaki (+)
Masło (—)	Mleko (—)
	Mięso (+)
	Cukier (+)
	Inne tłuszcze (+)

3) Dla ludności rolniczej według danych rachunkowości gospodarstw rolnych¹:

Poziom B bądź niżej	Poziom C bądź wyżej
Zboże (—)	Mleko (+)
Ziemniaki (—)	
Warzywa i owoce (—)	
Mięso (—)	
Jaja (—)	
Masło (—)	
Inne tłuszcze (—)	
Cukier (—)	

¹ W wypadku gdy wskaźnik odchyłał się od porównanego poziomu do niższego, zaznaczyliśmy znakiem (—), w wypadku odchylenia do wyższego poziomu użyliśmy znaku (+).

Porównanie to daje dość przejrzysty obraz zróżnicowania aktualnego poziomu spożycia. Jeżeli przyjąć, co znajduje uzasadnienie, że dane rachunkowości rolnej dotyczą grup bardziej zamożnej ludności wsi oraz podobnie do badanej grupy budżetów robotniczych, to porównanie tej szczupłej reprezentacji uzyskuje pewniejsze podstawy dla zaznaczenia i podkreślenia różnic.

Porównane dane mają swoją wyraźną wymowę, ale nie ma podstaw ich uogólniać. Porównania te nasuwają przypuszczenie, że:

- 1) wskaźnik spożycia wsi dla wszystkich produktów z wyjątkiem mleka kształtuje się na poziomie zbliżonym do normy „B”;
- 2) wskaźnik spożycia ludności robotniczej (w grupie badanych) dla takich produktów jak jaja, masło, warzywa i owoce pozostaje na poziomie nieco nawet niższym od normy „B”, natomiast dla mleka, mięsa, cukru, tłuszczów innych, a także zboża i ziemniaków na poziomie wyższym niż norma „C”;
- 3) wskaźnik zaś dla ogółu ludności kształtował się dla mleka, mięsa i cukru na poziomie bliskim, bądź wyższym od normy „C”, a w pozostałych produktach jak zboże, ziemniaki, warzywa, owoce, jaja, masło i inne tłuszcze na poziomie niższym od normy „B”.

Oczywiście są to ogólne spostrzeżenia, które ułatwiają wyrobienie ogólnego poglądu. Przedstawione uwagi nie dają pełnego obrazu występującego zróżnicowania w spożyciu artykułów rolnych. Nie jest to zresztą celem niniejszego artykułu. Ponieważ w naszym przekonaniu, badania wpływu dochodów ludności i cen mają istotne znaczenie, przede wszystkim dla oceny zróżnicowania w spożyciu artykułów rolnych — na tę stronę zagadnienia zwrócona została uwaga.

Wpływ dochodów ludności na poziom i zmiany w spożyciu artykułów rolnych

W badaniach spożycia i poprawy warunków bytu w Polsce rozpatruje się zmiany funduszu spożycia i udział wydatków na żywność w ogólnej sumie wydatków ludności na spożycie. Badania te mają na celu ustalenie wpływu jaki może mieć wzrost dochodów ludności na jej wydatki na żywność a pośrednio na wzrost zapotrzebowania na produkty rolne.

W tabeli 3 przytaczamy obliczenia wykonane w Zakładzie Planów Perspektywicznych Komisji Planowania przy Radzie Ministrów, obrazujące tendencje zmian w wydatkach na żywność.

Nie wdajemy się w szczegółowszą analizę danych tabeli 1, odnotujemy jedynie następujące spostrzeżenia:

1) wydatki na żywność rosną przy osiągniętym w Polsce w 1955 r. poziomie wolniej niż inne wydatki między innymi na spożycie artykułów przemysłowych i wolniej niż dochody;

2) spada (względnie) udział wydatków na żywność w ogólnych wydatkach na spożycie. Można więc przypuszczać, że w miarę podnoszenia się poziomu spożycia żywności, tendencja wzrostu wydatków na żywność będzie malała i odpowiednio zmniejszy się udział wydatków na żywność.

Przypuszczenie to potwierdza porównanie udziału wydatków na żywność w innych krajach. Te ogólne spostrzeżenia znajdują swój wyraz również w danych z badań budżetów rodzinnych.

Tabela 3

**Zmiany w dochodach ludności, funduszu spożycia i wydatkach na żywność
w latach 1955—1960**

Wyszczególnienie	Jednostka miary	1955	1958	1960
Dochód narodowy	zł	9 370	11 331	12 503
w przeliczeniu na 1 mieszkańca	% wzrostu	100,0	120,9	133,4
Fundusz spożycia	zł	6 578	.	9 090
na 1 mieszkańca	% wzrostu	100,0	.	136,1
w tym	zł	3 817	4 333	4 656
wydatki na żywność	% wzrostu	100,0	113,5	122,0
Udział wydatków na żywność w wydatkach na spożycie	%	54,8	50,9	48,7

Źródło: Komisja Planowania przy Radzie Ministrów.

Obecnie przedstawimy porównanie zmian w poziomie i strukturze wydatków na artykuły rolne zależnie od dochodów ludności. W tym celu posłużymy się wynikami badań GUS (tabela 4).

Tabela 4

**Przeciętne roczne wydatki na żywność w przeliczeniu na osobę w gospodarstwach
domowych robotników zatrudnionych w przemyśle w 1958 r. w złotych**

Grupa zamożności	I	II	III	IV	V	VI
	do 4800	4801— 7200	7201— 9600	9601— 12 000	12 001— 18 000	18 001— i więcej
Wydatki razem	4 578	6 227	8 269	10 848	14 348	22 133
w tym: żywność	2 827	3 476	4 252	5 074	6 207	8 174
w tym: przetwory zbożowe						
(z ryżem) ziemniaki	147	160	169	185	203	192
groch, fasola	13	14	16	19	20	18
warzywa	127	147	191	226	282	295
owoce	100	147	214	270	368	446
mięso	330	468	600	732	845	810
wędliny i wyroby wędliniarskie	280	370	508	644	825	1 100
ryby	39	51	68	93	113	128
masło	160	253	344	432	525	621
tłuszcze roślinne	56	61	61	72	72	68
nabiał (bez masła)	408	179	430	470	517	468
jaja	97	132	188	240	281	319
cukier i wyroby cukiernicze	259	313	380	455	558	680
inne artykuły	54	81	110	145	186	248
żywienie zbiorowe	48	58	79	75	307	16 040

Źródło: Główny Urząd Statystyczny.

Badania te nie dają pełnego obrazu zmian w spożyciu całej ludności zatrudnionej w przemyśle. Jeśli porównać przeciętny udział wydatków na żywność dla badanych grup, a także poziom wydatków na żywność z przeciętnymi dla całej ludności jakie daliśmy w poprzednich materiałach liczkowych, to stwierdza się istotne różnice. Mianowicie, przeciętny poziom wydatków ludności badanej jest wyższy i odpowiednio niższy udział wydatków na żywność. Nas w tym miejscu interesują tylko ważniejsze tendencje zmian i zależności, stąd wyniki dla naszej analizy są istotne, mimo szczupłego zakresu badań.

Dane tabeli 4 wykazują wzrost spożycia wszystkich grup produktów w miarę wzrostu dochodów i w tym także zbóż oraz ziemniaków. Potwierdza to zależność pomiędzy poziomem dochodów a poziomem spożycia artykułów rolnych. Podobna tendencja występuje w spożyciu innych badanych grup ludności. Ta ogólna zależność nie daje obrazu tendencji wywołanych przez wzrost dochodów w strukturze spożycia. Wobec tego przedstawiamy obecnie dane o strukturze spożycia przy poszczególnych poziomach wydatków na żywność (tabela 5).

Tabela 5

Struktura przeciętnych rocznych wydatków na żywność w przeliczeniu na osobę w gospodarstwach domowych robotników zatrudnionych w przemyśle w 1958 roku

Rodzaj wydatków	Grupy zamożności						wszystkie grupy
	I	II	III	IV	V	VI	
Udział wydatków na żywność w wydatkach ogółem w %	67,7	55,8	51,4	46,8	43,3	36,9	48,2
z wydatków na żywność przypada na:	100	100	100	100	100	100	100
przetwory zbożowe (z ryżem)	18,5	16,0	13,8	12,9	11,6	9,2	13,6
ziemniaki	5,2	4,6	4,0	3,6	3,3	2,3	3,8
groch i fasolę	0,4	0,4	0,4	0,4	0,2	0,2	0,4
warzywa	4,5	4,2	4,5	4,5	4,5	3,6	4,4
owoce	3,5	4,2	5,0	5,4	5,9	5,5	5,1
mięso	11,7	13,5	14,2	14,4	13,7	9,9	13,5
wędliny i wyroby wędliniarskie	9,9	10,6	11,9	12,7	13,3	13,5	12,1
tłuszcze zwierzęce (bez masła)	10,1	8,2	7,2	7,0	6,2	4,8	7,1
ryby	1,4	1,5	1,6	1,8	1,8	1,6	1,6
masło	5,7	7,3	8,1	8,5	8,5	7,6	8,0
tłuszcze roślinne	2,0	1,8	1,4	1,4	1,2	0,8	1,4
nabiał (bez masła)	10,9	10,9	10,1	9,3	8,3	5,7	9,4
jaja	3,4	3,8	4,4	4,7	4,5	3,9	4,3
cukier i wyroby cukiernicze	9,2	9,0	8,9	9,0	9,0	8,3	8,3
inne artykuły	1,9	2,3	2,6	2,9	3,0	3,0	2,7
żywienie zbiorowe	1,7	1,7	1,9	1,5	4,9	20,1	3,7

Źródło: Główny Urząd Statystyczny.

Dane tabeli 5 ujawniają względny wzrost w spożyciu między innymi takich produktów jak zboże i ziemniaki. Na podstawie danych tej tabeli można odnotować następujące tendencje związane ze wzrostem wydatków ludności na żywność: 1) zmniejszenie udziału wydatków na przetwory zbożowe, 2) silniejszy, w porównaniu ze zbożem, spadek udziału wydatków na ziemniaki, 3) zwiększenie wydatków na mięso i przetwory ogółem, 4) pewną stabilizację w spożyciu cukru, 5) wzrost udziału wydatków na owoce, 6) wahania w spożyciu masła i jaj, 7) zmniejszenie wydatków na tłuszcze, zwłaszcza zwierzęce (bez masła);

W zaobserwowanych zmianach należy podkreślić pewne nieprawidłowości, w świetle naszych pojęć o wysokim poziomie spożycia. Dotyczy to tendencji w spożyciu jaj, tłuszczów itp. Nieprawidłowości te potwierdzają wpływ produkcji i stopnia zaopatrzenia rynku na kształtowanie się poziomu spożycia.

W dotychczas przedstawionych materiałach mogliśmy zaobserwować pewne tendencje ogólne na tle przeciętnej sytuacji badanego roku. Dla celów planowania — w szczególności dla ustalenia przyszłych potrzeb spożycia — należałoby dążyć do określenia skali zmian jakie zachodzą w spożyciu poszczególnych produktów rolnych i przetwórstwa rolnego. W szczególności jest to celowe, w związku z tym, że jak można zauważyć w przytaczanych wyżej danych, tempo wzrostu wydatków na poszczególne produkty jest zróżnicowane przy przejściu od niższego do wyższego poziomu dochodów. Przede wszystkim ma miejsce spadek spożycia niektórych produktów niższego rzędu potrzeb w wyższych grupach zaможności. Dla uchwycenia tych zależności we współczesnych badaniach poziomu i zmian w spożyciu, zamiast każdorazowych porównań różnego tempa przyrostu wydatków z tempem przyrostu dochodów, stosuje się współczynnik dochodowej elastyczności popytu, który pokazuje o ile procent wzrastają wydatki gdy dochód wzrasta o 1%.¹

W programowaniu i opracowywaniu prognoz perspektywicznych za granicą badania dochodowej elastyczności popytu są dość powszechnie stosowane. Uzupełniają one wyniki uzyskane metodą ekstrapolacji liniowej. Dla ogólnych prognoz związanych z analizą bieżącą rynku, zwłaszcza dotyczących polityki cen itd., tego rodzaju badania są szczególnie użyteczne. W naszych warunkach, gdzie planowanie jest nieodłącznie związane z naszym modelem gospodarczym, takie badania mają znaczenie uzupełniające. Nie należy przeceniać ich znaczenia. Istotniejsze są tu wyniki uzyskane metodą bilansową, chociaż nie wydaje się słuszne ograniczanie się do badania poszczególnych zjawisk aktualnego i przyszłego rozwoju, zwłaszcza spożycia, jedynie metodą bilansową. Poczyniliśmy te uwagi, ponieważ aktualna jest dyskusja nad metodami perspektywicznych badań spożycia.

Poniżej przedstawiamy współczynniki dochodowej elastyczności popytu w rodzinach robotniczych obliczone przez Cz. Kosa (tabela 6).

¹ Klasyczny wzór dochodowej elastyczności popytu jest następujący:

$$e = \frac{dx}{x} = \frac{dI}{I}$$
, gdzie e = dochodowa elastyczność, x = popyt, dx = przyrost popytu, I = dochód, dI = przyrost dochodu.

Tabela 6

**Współczynnik dochodowej elastyczności popytu w rodzinach robotniczych
w 1957 roku (współczynnik elastyczności o podstawie stałej)**

Wyszczególnienie	Grupy zamożności						średnia dla wszystkich grup
	I	II	III	IV	V	VI	
Zywność ogółem	—	0,77	0,64	0,62	0,59	0,45	0,63
w tym: przetwory zbożowe	—	0,16	0,19	0,21	0,18	0,06	0,18
pieczywo	—	0,07	0,18	0,21	0,15	0,07	0,15
Mleko i przetwory	—	1,25	0,87	0,69	0,62	0,31	0,79
w tym: mleko	—	0,72	0,30	0,23	0,22	0,02	0,32
masło	—	1,70	1,57	1,21	1,06	0,68	1,31
Jaja	—	2,07	1,45	1,31	1,07	0,64	1,37
Cukier i wyroby cukiernicze	—	0,53	0,50	0,57	0,49	0,39	0,51
Ziemniaki	—	0,02	0,13	0,11	0,23	0,05	0,11
Warzywa	—	1,07	0,68	0,67	0,65	0,27	0,71
Owoce	—	2,08	1,51	1,50	1,30	0,99	1,52
Mięso i przetwory	—	0,83	0,81	0,83	0,75	0,50	0,78
w tym mięso	—	0,85	0,77	0,75	0,67	0,27	0,71
Tłuszcze (bez masła)	—	0,34	0,38	0,37	0,29	0,12	0,33
w tym tłuszcze zwierzęce	—	0,20	0,32	0,34	0,25	0,11	0,27
Ryby i przetwory	—	1,75	1,33	1,36	1,43	1,85	1,40
Inne wydatki	—	2,86	3,24	3,52	3,64	4,47	3,44

Źródło: Cz. Kos. Elastyczność popytu. IHW, Warszawa 1959.

Przedstawione współczynniki dają nam obraz skali wzrostu wydatków na poszczególne produkty rolne. Jak widać, wzrost wydatków na poszczególne produkty, przypadających na każdy 1% wzrostu dochodów jest coraz niższy we wszystkich artykułach rolnych. Jednak widoczne jest bardzo istotne zróżnicowanie, a mianowicie w takich produktach wysokiego poziomu spożycia, jak owoce, jaja, masło, mięso i przetwory, ryby i przetwory rybne, mleko i przetwory z mleka oraz cukier utrzymuje się wysoki współczynnik we wszystkich grupach zamożności. Natomiast w takich grupach produktów, jak zboża i jego przetwory, a zwłaszcza ziemniaki, współczynnik ten jest minimalny. Dodać należy, że obliczenia wskaźnika dochodowej elastyczności popytu na artykuły przemysłowe i usługi pokazują bardzo silne zwiększanie się przyrostu wydatków w poszczególnych grupach. Przy okazji trzeba więc zauważyć duży wpływ, jaki może mieć sytuacja w zakresie zaopatrzenia w artykuły przemysłowe i w usługach na kształtowanie się sytuacji w spożyciu żywności. To samo odnosi się do cen na artykuły przemysłowe i usługi.

Dotychczasowe rozważania i przedstawione wyniki analiz należałoby obecnie zilustrować wielkościami ilości spożywanych artykułów na 1 mieszkańca w zależności od poziomu dochodów. W tym celu wykorzystamy również wyniki badań GUS. Podobnie jak wyżej, ograniczymy

się do danych dotyczących robotników zatrudnionych w przemyśle, ponieważ inne dane odzwierciedlają analogiczną skalę (tabela 7).

Tabela 7

Przeciętne roczne spożycie artykułów rolnych na osobę w gospodarstwach domowych robotników zatrudnionych w przemyśle w 1958 roku

Produkt	Grupy zamożności i suma wydatków na osobę (w zł rocz.)						
	I	II	III	IV	V	VI	
	do 4800	4801— 7200	7201— 9600	9601— 12000	12001— 18000	18001— i więcej	
Przetwory zbożowe							
(z ryżem)	kg	123,54	130,14	133,38	144,92	157,17	168,90
Ziemniaki	„	150,82	165,88	167,05	179,70	199,92	177,59
Groch i fasola	„	1,44	1,63	1,78	2,01	2,20	2,20
Warzywa	„	26,69	38,57	44,93	51,08	57,49	58,47
Owoce	„	22,09	27,04	35,10	40,71	49,19	55,22
Mięso	„	16,37	21,04	26,17	30,00	33,40	31,78
Wędliny i wyroby wędliniarskie	„	9,91	12,66	16,11	19,48	24,10	30,90
Tłuszcze zwierzęce (bez masła)	„	10,35	10,40	11,30	12,80	13,53	14,30
Ryby	„	2,70	3,17	4,14	5,12	5,89	6,31
Masło	„	2,76	4,37	5,82	7,87	8,81	12,84
Tłuszcze roślinne	„	2,13	2,29	2,33	2,99	2,88	3,33
Mleko świeże i zsiadłe	litr	83,44	97,62	102,50	105,80	112,13	98,06
Mleko kondensowane	kg	0,01	0,01	0,09	0,05	0,33	1,68
Mleko w proszku	„	0,10	0,38	0,33	0,37	0,40	0,19
Śmietana i śmietanka	„	3,07	3,55	4,73	5,44	5,79	5,9
Sery twarogowe	„	1,90	2,78	3,78	4,21	4,54	4,2
Sery twarde	„	0,31	0,84	0,80	1,25	1,49	2,0
Jaja	szt	58,69	79,37	112,73	136,49	165,25	187,0
Cukier i wyroby cukiernicze	kg	20,15	23,15	26,99	30,38	35,99	38,0

Źródło: Główny Urząd Statystyczny.

Prześledzenie zmian potwierdza nasze poprzednie spostrzeżenia co do nasilenia się tendencji wzrostu spożycia: mięsa (zwłaszcza w przetworach), jaj, owoców, cukru i innych produktów wysokiego poziomu w miarę wzrostu dochodów ludności. Pewne zastrzeżenia mogą jedynie budzić dane co do poziomu spożycia zbóż i ziemniaków a także zmian w spożyciu tych produktów. Nie odpowiadają one mianowicie ogólnym tendencjom ujawnionym w poprzedniej części analizy. Oczywiście, może to być specyfika odżywiania się badanej grupy zawodowej, która reprezentuje większy wysiłek fizyczny i w związku z tym wyższe zapotrzebowanie na kalorie w porównaniu z przeciętnymi w kraju.

Wpływ cen na poziom i zmiany w spożyciu artykułów rolnych

Znaczenie badań wpływu cen na kształtowanie się poziomu i zmian w spożyciu artykułów rolnych jest szczególnie duże, gdy chodzi o analizę statyczną i wyjaśnienie aktualnego zróżnicowania w spożyciu. Podobnie jak badanie wpływu dochodów i wydatków ludności, mogą one oddać poważną usługę w wyrobieniu sobie poglądu na aktualny poziom spożycia oraz zmiany zachodzące w spożyciu. Obecnie porównamy zmiany cen detalicznych na tle zmian w produkcji i spożyciu ważniejszych artykułów rolnych. W ten sposób uzyskamy pełniejszy ogólny obraz nasilania się tendencji rozwojowych w spożyciu pod wpływem cen. Posłużymy się danymi stosunkowo niedługiego okresu czasu, a mianowicie ostatnich 5 lat. Okres ten nie daje możliwości uchwycenia w sposób pełniejszy zależności występujących pomiędzy cenami a spożyciem.

Ponieważ, jak się wydaje, zmiany cen nie mają samodzielnego wpływu na kształtowanie zmian w spożyciu, ale w korelacji ze zmianami płac, przedstawiamy w tabeli 8 dane obrazujące zmiany w spożyciu na tle zmian cen, płac i produkcji.

Tabela 8

**Zmiany w poziomie spożycia artykułów rolnych, cen, płac i produkcji
na 1 mieszkańca**

Wyszczególnienie	1955	1956	1957	1958	1959
Wskaźnik spożycia artykułów rolnych na 1 mieszkańca	100,0	105,0	108,2	113,5	·
Wskaźnik cen detalicznych artykułów rolnych nabywanych przez ludność w handlu uspołecznionym	100,0	99,3	101,4	103,6	106,1
Wskaźnik cen targowiskowych artykułów rolnych	100,0	100,3	105,9	107,1	112,7
Wskaźnik przeciętnej płacy realnej	100,0	111,6	120,8	124,8	131,1
Wskaźnik produkcji rolnej na 1 mieszkańca	100,0	105,5	107,7	109,2	105,8

Źródło: Mały Rocznik Statystyczny 1960.

Oczywiście przedstawione zestawienie nie jest we wszystkich wskaźnikach całkowicie porównywalne. Wskaźniki spożycia i produkcji dotyczą bowiem przeciętnych dla mieszkańców wsi i miast, a pozostałe dotyczą ludności miejskiej i częściowo tylko ludności wiejskiej. Nie chodzi nam jednak w tym miejscu o zmierzenie zależności, ale o stwierdzenie ogólnych tendencji zmian czynników, które mają wpływ na zmiany w spożyciu artykułów rolnych.

Na podstawie przytoczonych danych można przypuszczać, że silniejszy wpływ niż ceny na wzrost spożycia mogły mieć zmiany płac i produkcji. Tego rodzaju przypuszczenie potwierdzałby fakt, że dane dotyczące spożycia obejmują tę część ludności wiejskiej, o której poziomie spożycia decyduje głównie własna produkcja rolna. Wskaźnik wzrostu płac jest, jak widać, znacznie powyżej wskaźnika spożycia, a wskaźnik

wzrostu produkcji nieco poniżej wskaźnika spożycia. Wskaźnik zaś wzrostu cen jest bliższy zmianom w produkcji rolnej.

Te ogólne spostrzeżenia nie umniejszają wagi wpływu cen na kształtowanie się zmian w spożyciu, zwłaszcza poszczególnych grup artykułów rolnych. Wskaźnik globalny cen detalicznych artykułów żywnościowych niweluje różne tendencje i ich nasilenie, gdy chodzi o zmiany cen poszczególnych artykułów żywnościowych. Dla ogólnych rozważań i wyjaśnienia zmian w proporcjach spożycia artykułów rolnych, przemysłowych oraz usługach — jest on bardzo użyteczny. Jednak nie wystarcza już dla celów naszej analizy. Porównamy więc teraz zmiany zachodzące w spożyciu i cenach poszczególnych grup artykułów rolnych. W tym celu posłużymy się wskaźnikami cen i spożycia na 1 mieszkańca, obliczonymi przez GUS. Niestety nie dysponujemy przeciętnym wskaźnikiem cen, posługiwać się więc będziemy wskaźnikami cen w handlu uspołecznionym i cenami targowiskowymi, a w wypadku niektórych produktów jedną ceną jaką dysponujemy. W porównaniach pomijamy ceny cukru, ponieważ nie zmieniały się w tym okresie, a także mleka z powodu braku danych. Dane przytoczonej tabeli 9 nie są całkowicie porównywalne, jednak dają pewną orientację.

Tabela 9

Zmiany w poziomie cen, spożycia i produkcji niektórych artykułów rolnych

Wyszczególnienie		1955	1956	1957	1958	1959
Zboża i przetwory	Ceny handlu uspołecznionego	100,0	99,6	98,9	98,9	99,1
	Spożycie na 1 mieszkańca	100,0	90,3	93,7	82,9	.
	Produkcja na 1 mieszkańca ^a	100,0	93,5	102,9	101,3	103,7
Ziemniaki	Ceny targowiskowe	100,0	88,3	88,3	102,3	102,3
	Spożycie na 1 mieszkańca	100,0	102,6	102,2	101,5	.
	Produkcja	100,0	138,1	125,2	122,1	123,1
Warzywa	Ceny targowiskowe	100,0	131,8	150,2	144,9	141,4
	Spożycie	100,0	106,5	119,0	111,0	.
	Produkcja	100,0	108,2	115,0	123,7	.
Owoce	Ceny targowiskowe	100,0	63,2	93,2	58,3	99,2
	Spożycie	100,0	141,4	100,0	133,6	.
	Produkcja	100,0	183,0	109,5	296,7	.
Mięso	Ceny handlu uspołecznionego	100,0	99,9	98,5	96,4	102,8
	Ceny targowiskowe	100,0	104,2	107,5	113,4	121,4
	Spożycie	100,0	112,4	124,1	122,8	113,8
	Produkcja	100,0	109,6	117,6	124,0	116,4
Jaja	Ceny targowiskowe	100,0	104,3	118,5	124,2	129,9
	Spożycie	100,0	92,7	97,1	97,8	96,3
	Produkcja	100,0	100,3	100,3	103,8	112,5

^a 4 zboża.

Źródło: GUS i Komisja Planowania przy Radzie Ministrów.

Na tle innych czynników i spostrzeżeń z wcześniejszych porównań można odnotować dość wyraźny wpływ cen na zmiany spożycia. Jest to widoczne na przykładzie mięsa i jaj, zwłaszcza w ostatnim roku.

Z danych tabeli 9 można wynieść analogiczne wrażenie, jak z poprzedniego porównania, że wpływu cen na zmiany w spożyciu nie można rozpatrywać w oderwaniu od produkcji i dochodów ludności. Potwierdza to w sposób jaskrawy sytuacja w produkcji owoców.

Stosunkowo silniejszy wpływ cen na spożycie, jaki możemy zauważyć na przykładzie 1959 r., jest niewątpliwie rezultatem sytuacji w produkcji i przyhamowania w związku z tym dochodów.

W analizie wpływu cen na poziom spożycia artykułów rolnych bardzo istotne znaczenie mają proporcje cen poszczególnych produktów i grup artykułów rolnych. Najistotniejsze relacje, które mogą wyjaśnić zmiany zachodzące w spożyciu i produkcji artykułów rolnych przytaczamy w tabeli 10.

W przedstawionych materiałach ograniczyliśmy się do najważniejszych relacji z punktu widzenia ocen spożycia i produkcji rolnej. Z relacji

Tabela 10

Relacje cen podstawowych produktów rolnych w Polsce
(wg cen średnioważonych)

Wyszczególnienie	1937/ /38	1953/ /54	1954/ /55	1955/ /56	1956/ /57	Średnia z lat 1953/54— —1956
1 kg żywca wieprzowego = litr mleka	5,13	8,43	8,30	8,18	7,32	8,06
1 kg żywca wieprzowego = kg żywca wołowego	1,28	2,70	2,58	2,33	2,80	2,60
1 kg żywca wieprzowego = kg pszenicy	3,57	10,34	9,52	7,98	6,52	8,59
1 kg żywca wieprzowego = kg żyta	4,75	17,33	16,11	13,72	11,44	14,65
1 kg żywca wieprzowego = kg ziemniaków	21,64	.	44,02	42,50	43,83	32,59
1 kg żywca wieprzowego = kg buraków cukrowych	20,71	25,46	27,15	30,00	29,78	28,23
1 kg żywca wołowego = kg pszenicy	3,79	3,82	3,69	3,42	2,34	3,32
1 kg żywca wołowego = kg żyta	3,71	6,41	6,24	4,97	4,09	5,43
1 kg żywca wołowego = kg ziemniaków	16,89	.	17,06	18,17	15,66	16,96
1 kg żywca wołowego = kg buraków cukrowych	16,10	9,42	10,52	12,82	10,64	10,85
1 litr mleka = kg żywca wołowego	0,25	0,32	0,31	0,29	0,38	0,33
1 litr mleka = kg pszenicy	0,70	1,23	1,15	0,97	0,90	1,06
1 litr mleka = kg żyta	0,93	2,06	1,94	1,68	1,56	1,81
1 litr mleka = kg ziemniaków	4,22	.	5,30	5,19	5,99	5,49
1 kg pszenicy = kg żyta	1,33	1,67	1,69	1,72	1,74	1,71
1 kg pszenicy = kg ziemniaków	6,06	.	4,62	5,33	6,69	4,16
1 kg pszenicy = kg buraków cukrowych	5,80	2,46	2,85	3,76	4,54	3,40
1 kg żyta = kg ziemniaków	4,56	.	3,73	3,10	3,83	3,22
1 kg żyta = kg buraków cukrowych	4,32	1,47	1,69	2,19	2,60	1,99
1 kg ziemniaków = kg buraków cukrowych	0,96	.	0,62	0,72	0,68	0,67

tych wynika między innymi: 1) duża zmienność relacji cen w poszczególnych latach, co świadczy o znacznej elastyczności cen; 2) w porównaniu z okresem przedwojennym wyraźnie korzystniej przedstawiają się na rzecz żywca wieprzowego relacje cen żywca wieprzowego w stosunku do mleka, żywca wołowego, pszenicy, żyta, ziemniaków, buraków cukrowych, co musiało mieć duży wpływ na wyjątkowo silny rozwój produkcji wieprzowiny po wojnie, a następnie na poziom spożycia; 3) w porównaniu z okresem przedwojennym korzystniej nieco przedstawia się dla produkcji żywca wołowego jego relacja cen do cen pszenicy i żyta, ale niekorzystnie w stosunku do cen buraka cukrowego, mleka, żywca wieprzowego, co stwarzało mniej sprzyjające warunki dla produkcji wołowiny; 4) w porównaniu z okresem przedwojennym korzystniejsze dla produkcji mleka są relacje cen mleka i żywca wołowego, pszenicy, żyta, ziemniaków; 5) w porównaniu z okresem przedwojennym korzystniejsze dla pszenicy są relacje cen pszenicy i żyta, natomiast niekorzystne relacje cen pszenicy i ziemniaków oraz buraków cukrowych; 6) na niekorzyść żyta układają się relacje cen właściwie wszystkich porównywanych produktów rolnych pochodzenia roślinnego i zwierzęcego; 7) niekorzystne dla ziemniaków są relacje cen ziemniaków i buraków cukrowych, mleka, żywca wieprzowego.

Ogólnie biorąc ważniejsze relacje cen są korzystne dla produkcji zwierzęcej, a zwłaszcza mięsa, co znajduje wpływ w wysokim poziomie produkcji i spożycia mięsa w Polsce.

W ten sposób odnotowaliśmy najistotniejsze momenty wpływu dochodów ludności i cen na poziom i zmiany w spożyciu artykułów rolnych. Nie wdajemy się w szczegółowsze rozważania, ani nie wyciągamy szczegółowszych wniosków ponieważ brak jest dostatecznych materiałów i nie wymaga tego niniejsza analiza.

ВЛАДИСЛАВ МИСЮНА

Комиссия Планирования при Совете Министров

ВЛИЯНИЕ ДОХОДОВ НАСЕЛЕНИЯ И ЦЕН НА УРОВЕНЬ И ИЗМЕНЕНИЯ В ПОТРЕБЛЕНИИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ПРОДУКТОВ

Резюме

Статья содержит три части. В первой части автор характеризует достигнутый уровень потребления и его дифференциации. Для этого использовались массовые статистические данные ЦСУ, полученные в результате исследований балансов и семейных бюджетов, а также сельскохозяйственных бюджетов. Определение потребностей на сельскохозяйственные продукты должно быть ориентировано на научно обоснованные нормы потребления населения.

Во второй части статьи рассматривается вопрос влияния доходов населения на достигнутый уровень и изменения в потреблении сельскохозяйственных продуктов. Автор отмечает тенденции снижения расходов на продукты питания по мере роста доходов населения.

В третьей части статьи представлено влияние цен на уровень и изменения в потреблении сельскохозяйственных продуктов. Автор пользуется записками цен и итогами исследований соотношений цен. По мнению автора, исследование влияния цен на достигнутый уровень и изменения в потреблении сельскохозяйственных продуктов, могут привести в обсуждениях к правильной оценке лишь только на фоне изменений в снабжении рынка и доходов населения.

WŁADYSŁAW MISIUNA

The Planning Commission at the Council of Ministers

Warsaw

THE INFLUENCE OF INCOME AND PRICES ON THE LEVEL OF THE CONSUMPTION OF AGRICULTURAL PRODUCTS

S u m m a r y

This article is composed of three parts. In Part 1 the author describes the present level of consumption. He uses statistical data from the Central Statistical Office obtained from the analysis of family budgets and agricultural accounting. The level of the consumption of agricultural products is compared with the physiological norms.

In Part 2 the author analyses the relationship between income and the level of and changes in the consumption of agricultural products. He notes the trend towards a relative decrease in expenditures on food-stuffs as income rises, calculated for the whole population of the country by the Long-Run Plans Division of the Planning Commission. Similar trends are noticeable from the analysis of family budgets, carried on by the Central Statistical Office.

In Part 3 the impact of prices on the level of the consumption of agricultural products is described. The author uses statistical data on prices and the results of price ratios studies. He concludes that an analysis of the influence of prices on the level of the consumption of agricultural products can provide correct results only against the background of changes in supply and income.

